

ZWARTE RUITERS

Foto Dr. W. Suetens

De VOGELS van het VEERSE MEER

Door T. Lebret

Terwijl de sleepboten hun sirenes lieten loeien, vliegtuigen met ronkende motoren boven de tienduizenden toeschouwers cirkelden en de hoempas er lustig op los bliezen, zakte de laatste caisson waarmee het Veerse Gat werd afgesloten, op 24 april 1961 langzaam op zijn plaats. Een indrukwekkende gebeurtenis, einde van het eerste hoofdstuk in de geschiedenis van de afsluiting van de zeegaten en daarmee van de uitvoering van het Deltaplan. Begin van een reeks onvoorstelbaar grote veranderingen in zuidwest Nederland. Het Veerse Gat en de Zandkreek zijn veranderd in een binnenmeer zonder eb en vloed, maar met zout water, wat op zichzelf al een hoogst curieuze zaak is. De afsluitdammen hebben een sterke verkeer-aanzuigende werking. Het commerciële toerisme en de industrievestiging worden er door in de hand gewerkt. De randstadsfeer dringt Zeeland binnen. Het gaat dus bij de veranderingen in de avifauna niet alleen om de zuiver biologische gevolgen van de afsluiting der zeegaten. De urbanisatie zal een veel ingrijpender effect teweegbrengen. Het zal niet altijd gemakkelijk zijn de invloed van deze beide factoren uit elkaar te houden.

In ieder geval mogen wij ons gelukkig prijzen dat de Contactcommissie voor Natuur- en Landschapsbescherming door de oprichting van de Deltawerkgroep van het begin af heeft kunnen meewerken aan de bestemmingsplannen voor het gebied van het Veerse Meer. Hierdoor konden ervaringen omtrent de ontwikkelingen in vergelijkbare gebieden in deze plannen worden betrokken. Er zijn twee reservaatgebieden ingesteld, die beide komen onder het beheer van de Stichting Natuurmonument De Beer. Deze gebieden zijn de Middel-

platen c.a. en de Goudplaat. Ingewikkelde kwesties, samenhangend met het recht van aanwas maken het onmogelijk thans reeds de grenzen dezer reservaten te omschrijven. In het algemeen bestaan zij uit laag gelegen zandige gronden.

Hetgeen hieronder als prognose voor de ontwikkeling van de avifauna van het gebied van het Veerse Meer wordt gesteld, heeft allereerst betrekking op deze reservaatgebieden. De overige terreinen zullen weliswaar in beginsel een zelfde ontwikkeling kunnen hebben, maar de recreatie zal deze veelal spoedig doorkruisen. In de eerste jaren zal de recreatie-activiteit te land vooral liggen in de sfeer van het picknicken en hengelen. Later komen daar bosaanplant, bungalowbouw e.d. bij. Het gaat hieronder dus over de Middelpaten en de Goudplaat. Voor het beheer van deze reservaten dient men te weten:

- a. welke mogelijkheden er zijn;
- b. welke keuze men hieruit wil maken;
- c. hoe men deze keuze technisch wil verwezenlijken.

Deze drie vragen kan men trachten te beantwoorden aan de hand van de ervaringen, die zijn opgedaan in vergelijkbare gebieden elders. Hiervoor komen in het bijzonder de ervaringen in de Braakman in aanmerking, omdat ook daar grote uitgestrektheden water met aanliggende zandplaten zijn ingepolderd.

Over dit in 1952 afgesloten „zeegat” heb ik, vijf jaar na de afsluiting, een beschouwing gewijd in het „Zeeuws Tijdschrift” (1957). Inmiddels is er nog weer vier jaar later een grondiger studie over de avifauna van de Braakman verschenen van de hand van Suetens c.s. (1961). Wie zich een beeld wil vormen van de mogelijkheden in de Veerse Meerreservaten zij deze studie hier nog ten zeerste aanbevolen.

Uiteraard zullen wij alle vogelwaarnemingen in het Veerse Meer steeds in verband moeten zien met de oecologische veranderingen in het terrein: waterstand, zoutgehalte van het water en van het grondwater, plankton, waterplanten en landplanten. Al deze factoren en verschillende andere zullen door hun voortdurende veranderingen en ontwikkelingen de geleidelijke wijzigingen van de avifauna bepalen. Het is daarom van veel belang dat het Hydrobiologisch Instituut van de Koninklijke Akademie een afdeling Delta Onderzoek met een laboratorium te Yerseke heeft gekregen. Aan deze instelling is een groep biologen verbonden, die o.m. tot taak hebben bovengenoemde factoren nauwkeurig te beschrijven. Op deze wijze wordt de biologische geschiedenis van de gevolgen van de Deltawerken geschreven. De vogelwaarnemingen die de amateurbiologen in het Veerse Meer verzamelen behoren dus eigenlijk ook deel van deze geschiedschrijving uit te maken. Ondergetekende is gaarne bereid als „brievenbus” te fungeren en eventueel ook als redacteur van periodieke verslagen.

Ieder die veranderingen wil beschrijven, dient allereerst de uitgangspositie vast te leggen. Dit is op zichzelf meestal reeds een moeilijke zaak. Later blijkt er dikwijls nogal wat te zijn vergeten, althans onvoldoende te zijn omschreven. Als men de laatste seizoenen vóór de

definitieve afsluiting nog wil uitbuiten, bemerkt men plotseling dat men eigenlijk al in tijdnoed is. Mijn „Avifauna van het Veeregat-Zandkreekgebied" (1961) is dan ook niet meer dan een poging gebleven om de toestand vóór de afsluiting weer te geven. Ik heb mij daarbij bovendien gewaagd aan een prognose ten aanzien van de te verwachten veranderingen en een daarop te baseren beschermingsprogramma, die ik hieronder nog eens wil samenvatten.

1. Broedvogels

Deze konden alleen broeden in de schorren, dat zijn de onbedijkte, bij normale vloed juist niet meer onderlopende buitendijkse gronden. De schorren hadden een begroeiing van o.a. kweldergras, zwenkgras, schorrekruid en zoutmelde, waar zich het door de mens geïmporteerde Engels slijkgras tussen had gedrongen, zodat het plaatselijk geheel overheerste.

De broedvogels waren: *wilde eend*, *tureluur*, *scholekster*, plaatselijk ook *kievit*, voorts *rietgors* (in spartina!), *graspieper*, *leeuwerik* en *gele kwikstaart*. Op afgelegen plaatsen broedden in grote kolonies de *kokmeeuwen* hier en daar ook *visdiefjes*, vooral op dood, aangespoeld plantenmateriaal, en op een tweetal zandige ruggen enkele honderden *grote sterns* en soms een enkel *dwergsternetje*. Het getij vormde voor de broedvogels een bescherming, daar het de schorren slechts beperkt toegankelijk maakte. Maar een kleine vloedverhoging door harde noordwestenwind deed talloze legsels en jonge vogels verloren gaan. Hoewel niet regelmatig optredend, waren zulke calamiteiten op lange termijn gezien geen negatieve invloed.

2. Trekvogels.

De lijst vermeldt honderd soorten, waaronder ganzen, eenden en steltlopers een belangrijke plaats innemen.

Om de veranderingen in de vogelbevolking te begrijpen moet men de veranderingen in het waterpeil allereerst kennen. Eb en vloed zijn uitgebannen, het waterpeil wordt van 1 april tot 1 september op N.A.P. gehouden, daarna op -0.70 N.A.P. gebracht. Het water blijft echter zout.

De schorren liggen echter nu hoog en droog, ze worden door de regen ontzilt. Daar tegenover staat dat grote uitgestrektheden zandplaat, die vroeger bij eb dagelijks droogvielen, nu voorgoed „verdrinken".

Tussen de schorren en de lijn van N.A.P. komen brede stroken slik en zand permanent droog. Deze zijn hier en daar doorsneden door krekken met zeer vlakke oevers, die natuurlijk zout blijven.

Welke veranderingen traden er nu op in het eerste jaar, gerekend van 1 mei 1961 tot 10 april 1962?

A. Broedvogels.

De *wilde eend*, waarvan de nesten op de laagste delen van het schorre liggen en dus zeer kwetsbaar waren voor verhoogde vloedstanden, hebben van de uitbanning van het getij zeer geprofiteerd. Het mooie weer in maart en april begunstigde de resultaten van het broeden.

De *kokmeeuwen*, die later broeden, hadden wel iets te lijden van de toenemende verstoring.

De *visdiefjes*, die voor verstoring veel gevoeliger zijn, lieten hun broedkolonie in de steek.

De *grote sterns* verrasten ons met een late vestiging (42 nesten), die echter door de zware regens in de tweede helft van juli niet tot haar recht kwam.

Scholeksters, *tureluurs* en *kieviten* broedden normaal.

Op enkele schelpenbanken, die vroeger onder normale vloedstand lagen, vestigden zich al verscheidenen paren *strandplevieren*.

Dat het voorjaar en de zomer van 1962 nog een broedseizoen van de schorrevogels te zien zullen geven, is twijfelachtig. In maart bleken er plannen te bestaan voor het afbranden van de spartina. Bij het domeinbestuur is aangedrongen dit afbranden nog in die maand te verrichten om te voorkomen, dat broedende eenden en legsels in de branden zouden verloren gaan.

B. *Trekvogels.*

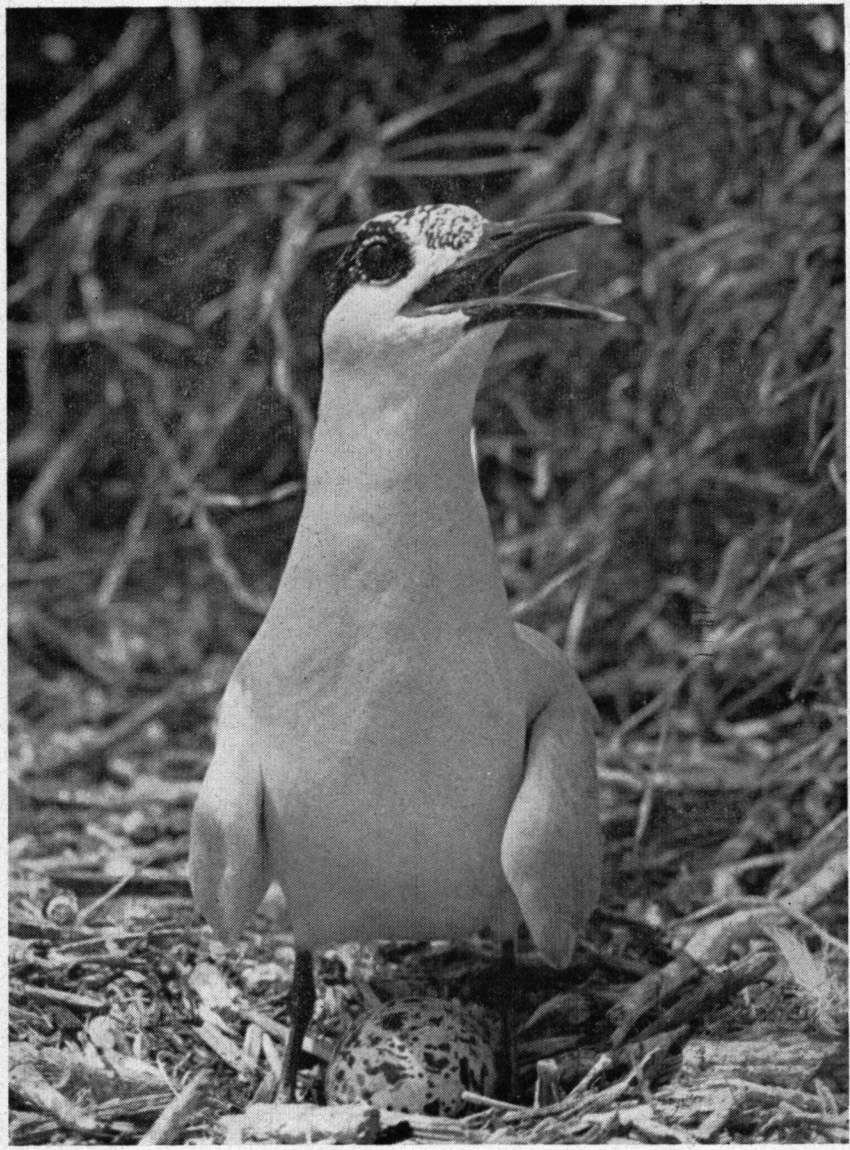
Daar er van juni af weer terugtrek van steltlopers te verwachten is, begon ik in de tweede helft van deze maand speciale aandacht aan de slikvogels te wijden. Boven de slikvlakten heerste een penetrante stank van gestorven krabben en schelpdieren. Toch leefden er nog vele bodemdieren en in het ondiepe water van de kreekjes leefden grote aantallen alikruikken, terwijl in een baai een grote vlakte van darmwier was ontstaan. De hieronder volgende aantallen vogels hebben betrekking op een gebied van enkele vierkante kilometers ten westen van Wolfaartsdijk.

Op 21 juni waren hier een 800 *kokmeeuwen*, alle adult, aan het voedsel zoeken. Tientallen *tureluurs* liepen er op het wier. Een 50 adulte *bergeenden* in paren waren in de rand van het wiereveld aan het voedsel zoeken, in gezelschap van tientallen *wilde eenden*. Honderden *scholeksters* en *wulpen* waren, deels voedsel zoekend bijeen langs de randen van meer zandige platen. Eén *zwarte stern* vloog boven het wiereveld. *Zwarte ruiters* werden gehoord.

Dit beeld bleef in juli bestaan, maar in augustus trad een verandering in doordat het waterpeil ten behoeve van enige waterbouwkundige werken tot -1.00 N.A.P. werd verlaagd. Opnieuw ontstond een zone met stervende dieren en planten, die een specifieke geur verspreidden. Opvallend waren bovendien de enorme aantallen vliegen. Het aantal grotere krabben, dat onder de kadavers aanwezig was, leek veel groter dan in juni.

Op 22 augustus waren er honderden *zilvermeeuwen*, zowel eerstejaars als oudere, 5-8 *grote mantelmeeuwen*, honderden *stormmeeuwen*, en duizenden *kokmeeuwen*. Tegen zonsondergang namen de aantallen meeuwen duidelijk toe. Er waren toen op een gegeven moment 5.000-6.000 meeuwen tegelijk op de wieden. Stellig was dit een slaappleaats.

Wilde eenden waren toegenomen tot ca. 1.500 exemplaren, met daartussen enkele tientallen *wintertalingen* en 12 *slobeenden*. De steltlopers waren talrijk, maar de soorten kwamen in geheel andere getalsverhoudingen voor, dan vóór de afsluiting.

GROTE STERN

Foto Dr. W. Suetens

Bontbekplevieren en ook *zilverplevieren* vielen sterk op, *bonte strandlopers* en *steenlopers* waren talrijk, *wulpen* waren er bij honderden, doch *scholeksters* waren weinig talrijk, evenals *tureluurs*. Er passeerden twee troepjes *rosse grutto's*; *zwarte ruiters* en *groenpootruiters* werden resp. 2 x en 1 x gehoord.

De „oogdieren”: *bontbekplevier* en *zilverplevier* waren dus relatief

veel talrijker geworden. *Bonte strandlopers*, *scholeksters* en *tureluurs* waren minder talrijk. De waarnemingen werden overigens verricht op een tijdstip waarop buitendijks de vloed opkwam. Het bleek dat er veel overtijdende vogels waren. Veel *bontbekjes* kwamen uit zuidelijke richting het gebied binnen. Door de peilverlaging in het over-tijgebied was daar dus behalve overtijgelegenheid ook een grote voedselvoorraad aanwezig, zij het dat deze laatste het karakter had van een liquidatie-uitverkoop. Op 26 augustus werd, wederom tijdens opkomend buitenwater, te pl.m. 13.30 uur waargenomen. Er trokken toen bij warm en zonnig weer telkens troepjes limicolen over Zuid-Beveland uit ZZW, dus van de Westerschelde komend, het Veerse Meer binnen. Ook 1 en later 3 *blauwe reigers* namen aan deze „trek” deel.

Lepelaars waren in augustus in pl.m. 30-40 ex. regelmatig aanwezig. In september werd het waterpeil geleidelijk opgezet tot - 0.70 N.A.P. Voor de meeuwen was de rijke dis hierdoor blijkbaar beëindigd. De aantallen namen af tot een 500 *kokmeeuwen*, 50 *zilver-* en 5 *grote mantelmeeuwen*.

Bontbekjes waren nog steeds opvallend talrijk. Er waren zeker 1.500 ex. bijeen, samen met een 300 *bonte strandlopers* en 10 *steenlopers*. *Wulpen* waren er een 50-100, *scholeksters* 20-40. *Tureluurs* en *groenpootruiters* in resp. 50 en 15 ex.

Adulte *bergeenden* werden in augustus en september zelden gezien. Deze vertoeven dan op de ruiplaatsen, o.a. op de Westerschelde. *Wilde eenden* namen toe tot 3.000 ex. De *smienten* begonnen nu ook te komen. Deze planteneters grondelden in een troep van ca. 300 ex. vooral in de baai met het wiereveld. *Wintertalingen*, *slobeenden* en *pijlstaarten* bleven minder talrijk.

Begin oktober waren er nog steeds zeer grote troepen *bontbekplevieren*, ook *bonte strandlopers*. *Scholeksters* en *wulpen* bleven beperkt tot enkele tientallen. *Zilverplevier*, *kievit*, *groenpootruiter*, *tureluur*, *zwarte ruiter* werden in 1-10 ex. gezien.

Op 21 oktober werd, wederom bij opkomend buitenwater, vastgesteld dat het aantal limicolen sterk was afgenomen. De talrijkste soort was de *bonte strandloper* in 150 ex. *Wulp*, *steenloper*, *zilverplevier*, *scholekster* en *tureluur* waren alle met één of enkele ex. vertegenwoordigd. Op de Katse Plaat daarentegen, dus in het niet afgesloten deel van de Zandstreek, waren de limicolen zeer talrijk: er er waren zeker 1500-2000 *scholeksters* aanwezig. Ook de vogelrijkdom op de binnendijkse kreek van Westschenge strak gunstig af bij die van het Veerse Meer: er was daar b.v. een troep van 70 *kluten* aanwezig. *) Toch leken de slikken van het Veerse Meer niet voedselarm: er waren grote hoeveelheden levende wadslakjes. Vermeld dient de aanwezigheid van 1 *strandleeuwerik* op 21 oktober.

De op de Middelpaten gedurende de zomer opgeslagen pioniervegetatie van schorrekruid (*suaeda*) werd blijkens de vraatsporen en de pootafdrukken flink bewerkt door de *smienten*. Een rijke dis werd

*) Inmiddels zijn er verontrustende berichten omtrent een ontwateringsplan voor Zuid-Beveland, waardoor de vele en beroemde krekken als de Schengen gevaar lopen.

PARELDUIKERS

Foto Dr. W. Suetens

deze soort bereid doordat de dienst der Domeinen op de zandplaten de Schotsman en de Ruitersplaat, dus vlak bij de dam door het Veerse Gat de verstuing ging bestrijden door op een 200 ha een mengsel van rogge en kropaar uit te zaaien. Dit voorspoedig opgekomen gewas, waar plaatselijk grote waterplassen op stonden, trok vele duizenden *smienten* aan, waaronder zich honderden *wilde eenden* en *wintertalingen* mengden. In januari-maart stooft de opgekomen rogge echter geheel onder.

Een goed beeld van de eendenrijkdom van het gebied werd verkregen bij een tocht per motorboot van uit Veere in de richting van Wolfaartsdijk op 11 november. Bij de Haringvreter waren ca. 3.000 *wilde eenden* en *smienten* bijeen en op de richel tussen de Goudplaat en het Noordsloe ca. 5.000. Bovendien werden regelmatig honderden *wintertalingen*, *pijlstaarten* en *slobeenden* gezien. Van de duikeenden werden vooral *middelste zagers* gezien (ca. 100), minder *brilduikers*, 2 *eiders*, 1 *kuifeend* en 1 *grote zeeëend*.

Dat de limicolen minder talrijk schenen, kan een gevolg zijn van het feit dat de waarnemingen varend en niet tijdens een slikwandeling werden gemaakt. Er werden 14 *bontbekjes*, 1 *zilverplevier*, 8 *scholteksters* en 12 *kluten* gezien. Alleen *wulpen* kwamen in tientallen voor. Van de meeuwen viel op, dat de *kokmeeuw* weinig algemeen was, maar de *stormmeeuwen* visten in groot aantal, langzaam tegen de wind vliegend en telkens stootduikend. Tegen de avond zagen wij een 160 *grote mantelmeeuwen* op de Goudplaat.

Het beeld is in januari veranderd, in zoverre dat de vorst grote aantallen duikeenden en ook *futen* brengt. De *brilduikers* zijn met een troep van 300 ex. in de meerderheid op *kuifeend* en *tafeleend*, met elk een 100 ex. Intussen is ook het aantal *zwemeenden* met 50-100 pct toegenomen. Opgemerkt dient te worden dat de januaricijfers berus-

ten op één steekproef van de oever af en niet op een telling per boot. Laatstgenoemde methode geeft voor de eenden natuurlijk hogere aantallen, doch is voor tellingen van de limicolen weinig geschikt. Van januari tot in de eerste maartdecade werd speciale aandacht besteed aan de ganzen. Grote hoeveelheden ganzemest en vele voetprenten in het slik bevestigden dat *kol-* en *rietganzen* trouw gebleven zijn aan hun slaappleatsen. Op drie ochtenden en een avond werd het afvliegen, resp. binnenkomen op de slaappleatsen vastgesteld. De orde van grootte was 4.000-5.000 *kolganzen*, 1.000 *rietganzen* en 100 *brandganzen*. Het voedselgebied van deze vogels is de Poel, het weilandengebied in het centrum van Zuid-Beveland en voor de *rietganzen* bovendien de bouwlanden van de Wilhelminapolder. Vanuit het laatste gebied was er ook slaaptrek naar de slikken van het Katse Plaatje in het buitendijkse deel van de Zandkreek.

Speciale vermelding verdienen de *rotganzen*. De hoofdmacht dezer vogels, enkele honderden, hield zich langs het buitendijkse van de Zandkreek op. Toch kwamen er regelmatig troepen van tientallen *rotganzen* op de oude voedselplaatsen in het nu afgesloten gebied, o.a. bij Wolfaardsdijk en bij Veere. De vogels hebben waarschijnlijk het darmwier gegeten. De vraat aan de wortelstokken van de spartinapollen op de Middelpaten was blijkens de pootsporen door ganzen verricht. Het is echter niet waarschijnlijk dat dit *rotganzen* zijn geweest. Hoogstwaarschijnlijk zijn hier *rietganzen* aan het werk geweest, in de eerste plaats omdat deze soort ook elders belangstelling voor deze wortels aan de dag legt en voorts omdat de *rietganzen* echte gravers zijn. Dat is mooi te zien als zij op aardappel- of bietenakkers de „val” opzoeken en uitgraven, wat ze als de bodem niet al te hard bevroren is met veel energie en „handigheid” doen.

Nadat medio maart de ganzen waren vertrokken, kwamen de eenden weer meer in de aandacht. Van de limicolen was in deze maand weinig te merken. Solitaire *wulpen* en kleine aantallen *sholeksters* en *tureluurs* waren meestal overal wel aan te treffen. Begin april namen de aantallen duidelijk toe en toen kwamen er ook weer troepen *zilverplevieren*, *bonte strandlopers* en *rosse grutto's*, die echter geen voedsel zochten, maar voornamelijk kwamen overtijen. Hun wegtrek in noordelijke richting, dus in de richting van de Oosterschelde, kan zowel tot het dagritme behoren, als op doortrek wijzen.

Merkwaardig waren de grote troepen *futen*, die bij noordenwind in het opper van de Veeregatdam op het Veerse Meer dobberden. Op 24 maart waren er troepen van resp. ca. 100 ca. 50 en ca. 30 ex. In elke troep kwamen zowel winterkleden, overgangskleden en prachtkleden voor. Deze vogels waren niet gepaard. Dit in tegenstelling met de *futen* op tal van kreken in Zeeuws-Vlaanderen, die op 20 maart al paarsgewijs leefden, baltsten, een territorium verdedigden en in één geval al nestelden.

Op 9 april waren er aan de Veeregatdam nog 80 *futen* in twee troepen.

Samenvatting

1. Na een inleiding omtrent de avifauna van het Veerse Gat—Zandkreekgebied vóór de afsluiting, volgt een prognose voor de ontwikkeling in de eerste tien jaar.

(Vervolg van blz. 344)

2. Het eerste broedseizoen na de afsluiting verliep normaal. Alleen de *visdiefjes* vertrokken.
3. Voor de limicolen en de meeuwen was de maandenlang durende „kunst-eb” in mei—juni en vooral de tweede verlaging in juli en augustus van grote betekenis.
4. In oktober—maart waren de zwemeenden zeker zo talrijk als vóór de afsluiting.
5. De vorst van eind december bracht grote aantallen *futen*.
6. In januari—maart waren *kol-* en *rietganzen* op de slaapplaatsen zeker zo talrijk als vóór de afsluiting.

Litteratuur

Lebret, Mr. T., 1957: De Avifauna van enige Zeeuwse oeverlandschappen in het heden en in de nabije toekomst. *Zeeuws Tijdschrift*, Jrg. 7.

Lebret, Mr. T., 1961: De Avifauna van het Veeregat-Zandkreekgebied. *Limosa* 34.

Suetens, Dr. W., 1961: De avifauna van de Braekmanpolder. De Giervalk 1961.

- *Het adres van de schrijver luidt: Mr. T. Lebret, Populierenlaan 7, Middelburg.*